

KADIN GİRİŞİMCİLER İÇİN EKONOMİK ADALET: KAMU HİZMETİ VE YATIRIM TEŞVİKLERİ ENTEGRASYONU ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME**Öğr. Gör. Tuğçe ULUBAY ÜLKÜ¹****Özet**

Bu çalışma, Türkiye’de kadın girişimciliğini yatırım teşvikleri ve kamu hizmetleri perspektifinden ekonomik adalet bağlamında ele alınmasını amaçlamaktadır. Mevcut teşvik politikalarının, görünürde cinsiyetten bağımsız bir yapıya sahip olmasına rağmen, toplumsal cinsiyete dayalı yapısal eşitsizlikler dikkate alınmadığından kadın girişimciler açısından sınırlı etki yarattığı tespit edilmektedir. Çalışmada Aristoteles’in dağıtıcı adalet yaklaşımı, Rawls’ın farklılık ilkesi, Sen’in yapabilirlik yaklaşımı ve Fraser’ın yeniden dağıtım-tanınma çerçevesi temel kuramsal bileşenler olarak kullanılmıştır. Bulgular, yalnızca finansal teşviklere dayalı mevcut politika yaklaşımının bakım emeği yükü, finansmana erişim sorunları ve kültürel normlar gibi yapısal engelleri görünmez kıldığını göstermektedir. Bu nedenle yatırım teşviklerinin kamu hizmetleri ile entegre edilmesi; bakım altyapısının güçlendirilmesi, teminat sisteminin dönüştürülmesi ve kadın odaklı sektörel önceliklendirme ile desteklenmesi gerekmektedir. Sonuç olarak çalışma, ekonomik adaletin sağlanabilmesi için teşvik mekanizmalarının bütüncül, toplumsal cinsiyet duyarlı ve sosyal devlet ilkeleriyle uyumlu bir şekilde yeniden tasarlanması gerektiğini savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Adalet, Kadın Girişimciliği, Yatırım Teşvikleri, Kamu Hizmeti, Toplumsal Cinsiyet

JEL Kodu: L26, H52, H25, J13

ECONOMIC JUSTICE FOR WOMEN ENTREPRENEURS: AN ASSESSMENT OF THE INTEGRATION OF PUBLIC SERVICES AND INVESTMENT INCENTIVES**Abstract**

This article examines women’s entrepreneurship in Türkiye through the lens of economic justice, focusing on the relationship between investment incentives and public services. Although existing policy frameworks present themselves as gender-neutral, they fail to address structural inequalities such as unpaid care responsibilities, unequal access to finance, and gendered norms, resulting in limited impact for women entrepreneurs. The analytical framework draws on Aristotle’s principle of distributive justice, Rawls’s difference principle, Sen’s capability approach, and Fraser’s redistribution–recognition paradigm. The findings demonstrate that policies reliant solely on financial incentives overlook the socio-economic context shaping women’s entrepreneurial capacity, thereby reproducing rather than reducing inequalities. The study argues that integrating investment incentives with public service provision, particularly childcare and care infrastructure, alongside alternative collateral systems and gender-sensitive sectoral prioritization, is necessary to strengthen women’s participation in the entrepreneurial ecosystem. Ultimately, the article contends that achieving economic justice requires rethinking the investment incentive regime as a holistic and gender-responsive mechanism aligned with the principles of the social state.

Keywords: Economic Justice, Women Entrepreneurship, Investment Incentives, Public Services, Gender Equality

GİRİŞ

Ekonomik kalkınma politikaları, yalnızca üretim kapasitesini artırmayı değil, aynı zamanda toplumsal gruplar arasında fırsat eşitliğini güçlendirmeyi de amaçlayan bütüncül bir kamu müdahalesi alanıdır. Bu çerçevede yatırım teşvikleri, devletin ekonomik büyümeyi yönlendirmek ve bölgesel eşitsizlikler başta olmak üzere her türlü eşitsizliği dengelemek için kullandığı temel araçlardan biridir. Ancak Türkiye’de mevcut teşvik sisteminin tasarımı ve uygulanma biçimi, görünürde “nötr” bir yapı arz etmesine rağmen, toplumsal cinsiyete dayalı yapısal eşitsizlikleri dikkate almaması nedeniyle ekonomik adalet açısından önemli sınırlılıklar yaratmakta, özellikle kadın girişimcilerin finansmana erişim, teminat yetersizliği, sosyal sermaye eksikliği ve bakım yükümlülükleri gibi çok katmanlı sorunlarla karşı karşıya olduğunu çoğunlukla ihmal etmektedir.

Ekonomik adalet perspektifinden bakıldığında, devletin görevi ekonomik büyümeyi hızlandıran araçlar geliştirmenin yanında özellikle dezavantajlı grupların ekonomik faaliyetlere katılımını mümkün kılan yapısal koşulları sağlamaktır. Sosyal devletin temel aracı olan kamu hizmetleri bu koşulların sağlanması noktasında, ekonomik faaliyetleri düzenleyen klasik altyapının ötesinde, bireylerin işgücü piyasasına katılımını belirleyen en kritik eşitleyici mekanizmadır. Dolayısıyla kamu hizmetlerinin ekonomik politikalarından ayrı düşünülmesi, özellikle kadınlar açısından ciddi bir fırsat maliyeti yaratmaktadır.

Türkiye’de yatırım teşvikleri ve kamu hizmetleri arasındaki mevcut ayrışma, ekonomik politika alanında önemli bir yapısal boşluğu ortaya koymaktadır. Teşvik sistemi, üretim kapasitesini artırmayı hedeflerken; bakım hizmetleri, kadınların işgücüne ve girişimciliğe katılımını doğrudan etkileyen bir toplumsal yeniden üretim alanı olarak ayrı bir politika kümesinin parçası olarak ele alınmaktadır. Oysa bu iki alan birbirini dışlamaktan ziyade tamamlayıcı mekanizmalardır. Kadın girişimcilerin karşılaştığı yapısal engellerin niteliği, yalnızca finansal desteklerle çözülemeyecek kadar derindir. Bakım hizmetlerinin kamusal olarak örgütlenmemesi, kadınların girişimcilik faaliyetlerine ayırabilecekleri zamanı, kaynakları ve ekonomik risk alma

kapasitesini doğrudan sınırlar. Bu durum, yatırım teşviklerinin kapsayıcı ekonomik büyüme hedefine ulaşmasını engeller.

Bu çalışmanın temel savı, Türkiye’de kadın girişimciliği bağlamında ekonomik adaletin, yatırım teşvikleri ile kamu hizmetleri arasında kurulamayan yapısal entegrasyon nedeniyle sağlanamadığıdır. Yatırım teşvikleri, biçimsel olarak cinsiyet nötr araçlar olarak tasarlanmış olsa da, bakım hizmetlerinin kamusal olarak örgütlenmemesi ve toplumsal yeniden üretimin ağırlıklı olarak hane içine ve kadınlar üzerine yüklenmesi, kadınların girişimcilik faaliyetlerine eşit koşullarda katılımını fiilen sınırlandırmaktadır. Bu yapısal kopukluk, kadın girişimcilerin finansmana erişimi, teminat sunma kapasitesi ve ekonomik risk alma olanakları üzerinde belirleyici olmakta; böylece teşvik politikaları mevcut eşitsizlikleri dönüştürmek yerine yeniden üretmektedir.

Yöntem olarak çalışma, normatif teori, hukuki çerçeve, politik ekonomi ve toplumsal cinsiyet analizini bir arada kullanan çok katmanlı literatür temelli bir yaklaşım benimsemektedir. Bu disiplinlerarası çerçeve, hem mevcut teşvik politikalarının sınırlarını görünür kılmakta hem de kadın girişimciliğini ekonomik adalet bağlamında değerlendirmeyi mümkün hale getirmektedir.

Sonuç olarak bu çalışma, Türkiye’de ekonomik adaletin sağlanması için yatırım teşvikleri ile kamu hizmetlerinin birbirinden bağımsız politika alanları olarak değil, özellikle kadın girişimciler açısından birbirini tamamlayan araçlar olarak ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Çalışmanın temel katkısı, toplumsal cinsiyet perspektifiyle güçlendirilmiş bir analiz sunarak, mevcut teşvik ve kamu hizmeti politikalarını ekonomik adalet ve kadın girişimciliği bağlamında yeniden düşünmeye imkân veren kavramsal bir çerçeve ortaya koymasıdır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Ekonomik Adalet Kavramı

Bu çalışmanın temel dayanağını oluşturan ekonomik adalet kavramı, tarihsel süreçte biçimsel bir eşitlik anlayışından, fırsatların ve kapasitelerin eşitlenmesini hedefleyen çok boyutlu bir yapıya evrilmiştir. Bu evrim, kadın girişimciliğinin desteklenmesinde salt finansal kaynak

aktarımının ötesine geçerek, kamu hizmetleri ile bütünleşik bir teşvik mekanizmasının neden gerekli olduğunu teorik olarak temellendirmektedir.

Ekonomik adalet kavramının felsefi temelleri, Aristoteles'in adaleti yalnızca bireysel bir erdem değil, toplumsal düzenin kurucu ilkesi olarak ele aldığı Nikomakhos'a Etik adlı eserine kadar uzanır. Bu eserde bahsi geçen "dağıtıcı adalet" ilkesine göre ekonomik yaşamda adalet, malların ve yükümlülüklerin toplumsal konuma ve katkıya yani liyakate uygun biçimde dağıtılmasıyla sağlanır. Aristoteles'e göre adalet; para, onur veya diğer kamusal değerlerin yurttaşlar arasında paylaştırılması sorunudur. Ancak buradaki eşitlik anlayışı mutlak değil, orantılıdır; "eşit olmayanlara eşit davranmak", adaleti ihlal etmek anlamına gelir (Aristoteles, 2014). Bu erken yaklaşım, ekonomik adaletin temelinde, yalnızca eşit paylaşımın değil, başlangıç koşulları farklı olan bireylere farklı muamele edilmesinin, yani başlangıçtaki eşitsizliği gidermek için orantılı ve pozitif ayrımcı müdahalelerin yattığını gösterir.

Modern dönemde bu müdahalenin meşruiyet zemini Rawls tarafından güçlendirilmiştir. Rawls, toplumun temel yapısının bireylerin yaşam şanslarını belirlediğini savunur ve geliştirdiği "hakkaniyet olarak adalet" teorisinde "farklılık ilkesine" dikkat çeker. Bu ilkeye göre, sosyal ve ekonomik eşitsizlikler ancak toplumun en dezavantajlı kesiminin yararına olacak şekilde düzenlendiğinde kabul edilebilir (Rawls, 1999). Rawls'ın teorisi, adaleti salt bireysel bir erdemden çıkarıp, devletin dezavantajlı gruplar lehine piyasaya müdahale etmesini zorunluluk haline getiren kurumsal bir çerçeveye oturtur. Kadın girişimciler bağlamında bu teori, yatırım teşviklerinin bir ayrıcalık değil, Rawlsçı anlamda "adil fırsat eşitliğini" sağlamak için gereken telafi edici bir mekanizma olduğunu ortaya koyar. Ancak Rawls'ın "birincil değerler" (gelir, servet vb.) üzerine kurduğu bu dağıtıcı adalet anlayışı, kaynakların bireyler tarafından fiilen kullanılıp kullanılmadığı sorusunu yanıtsız bırakmaktadır.

Tam bu noktada Amartya Sen ekonomik adaletin değerlendirilmesinde yalnızca kaynakların dağıtımına değil, bireylerin bu kaynakları kullanabilme kapasitelerine odaklanılması gerektiğini savunur. Sen(2004)'e göre insanlar

aynı kaynağa sahip olsalar bile toplumsal cinsiyet, sağlık, bakım yükü veya sosyal normlar nedeniyle bunu dönüştürme kapasiteleri farklı olabilir; bu nedenle gerçek eşitlik, bireylerin yapabilirliklerinin artırılmasıyla mümkün olur.

Nancy Fraser(1997) ise ekonomik adaleti hem ekonomik eşitsizliklerin hem de kültürel değersizleştirmenin kesiştiği bir alan olarak tanımlar. Fraser'ın teorisi, toplumsal cinsiyetin aynı anda hem ekonomik yeniden dağıtım hem de tanınma eksenlerinde eşitsizlik üreten "çift eksenli" bir yapı olduğunu ileri sürer. Bu nedenle ekonomik adalet yalnızca gelir ve fırsat dağılımına ilişkin düzenlemelerle sağlanamaz; kültürel normların dönüşümü ve toplumsal cinsiyet rejiminin yeniden kurulması da zorunludur.

Bu düşünsel çizgi birlikte değerlendirildiğinde ekonomik adalet, kadın girişimciler açısından yalnızca sermaye veya teşviklere erişim meselesi olmaktan çıkar; ekonomik yapının, kurumsal düzenlemelerin ve toplumsal cinsiyet normlarının eşzamanlı dönüşümünü gerektiren bütüncül bir olgu hâline gelir. Bu bütüncül adalet anlayışı, kaçınılmaz olarak devletin rolüne işaret eder; çünkü ekonomik adaletin gerçekleştirilmesi, yalnızca bireyler arası ilişkilerde değil, devletin kurumsal yapılanmasında somut eylemler gerektirir. Devletin müdahale kapasitesinin, hukuki çerçevesinin ve kamu politikalarının niteliğinin yeniden tanımlanması ise ekonomik adaletin kurumsallaşmasının ilk adımıdır. Bu nedenle ekonomik adaletin hangi devlet modelinde nasıl karşılık bulduğunu ve hukuk devletinden sosyal devlete geçişin ne tür kurumsal dönüşümler yarattığını incelemek zorunlu hâle gelmektedir.

1.2. Ekonomik Adaletin Devlet Modeli Yansımaları: Hukuk Devletinden Sosyal Devlete

Deyim olarak ilk defa 18. yüzyılın sonlarında Almanya'da kullanılmaya başlanan hukuk devleti anlayışı, devlet gücünün hukuk kurallarıyla sınırlandırılmasını ve ölçülü hale getirilmesini ve bu bağlamda bireylerin haklarının güvence altına alınmasını öngörür (Ökçesiz, 1994). Huber'e göre bu model, toprak ağalarının ve eski ayrıcalıklı sınıfların bertaraf edilmesi ile ortaya çıkan, eğitilmiş ve mülk sahibi burjuva sınıfının, mutlak monarşilere karşı savaşından doğmuştur (Huber, 1965). Dolayısıyla hukuk devleti yaşam, hürriyet ve

mülkiyet kavramları etrafında şekillenmiş, devletlerin ekonomik ve sosyal alanlara müdahalesi sınırlandırılmıştır. Ne var ki devletin ekonomik yaşamdan çekilerek toplumun dezavantajlı kesimlerini savunmasız bırakması, neticede hukuk devletin benimsediği bu değerlerin kağıt üzerinde kalmasına yol açmıştır (Bulut, 2001). Zira yoksul ve çalışmaya muhtaç kimseler için işverenin sözleşme şartları karşısında kendi menfaatlerini savunma hakkı işlevsizleşirken (Gören, 2000), ömürleri boyunca bir mülk sahibi olma ihtimalleri olmayanlar için mülkiyet hakkı anlamsız hale gelmektedir (Gümü, 2010).

Yıldam'ın (2012) insan hakları ve birey özgürlüğü gibi kavramları güçlendirse de, tarihsel sürece bakıldığında, pratikte burjuvazinin ekonomik konumunu sağlamlaştıran bir araç olmaktan kurtulamadığını ifade ettiği hukuk devletin mevcudu korumaya yönelik pasif yapısı (Bulut, 2001); hali hazırda yoksulluk içinde yaşayan kesimin sefaleti pahasına işlemektedir. Bu durum Aristoteles'in "eşit olmayanlara eşit davranma" adaletsizliğini modern devlet pratiğinde yeniden üretmektedir. Üretim araçlarını ve ekonomik gücü elinde tutan egemen sermaye sınıfı karşısında devlet tarafından yalnız bırakılan emekçi sınıfın itirazlarının görünür hale gelmesiyle birlikte devlet de bekçi kimliğinden sıyrılarak koruyucu devlete evrilmek durumunda kalmıştır (Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2001). Dolayısıyla sosyal devlet sanayileşmenin derinleştiği gelir ve servet eşitsizlikleri ile mücadele eden endüstri toplumu ile devlet arasındaki mücadelenin bir ürünü olarak yükselmiştir (Huber, 1965).

Briggs (1961)'e göre sosyal devlet, piyasa koşullarının etkisini değiştirmek ve düzenlemek amacıyla örgütlü devlet gücünü bilinçli olarak kullanan bir devlet modelidir. Bu bağlamda devlet, vatandaşlarının sosyal durumları konusunda sorumluluk alan ve her vatandaşına insan onuruna yaraşır asgari bir yaşam seviyesi sağlamayı amaç edinen (Bulut, 2003) düzenleyici, müdahaleci, gerektiğinde refahı yeniden dağıtan ve girişimci bir yapıya dönüşmüştür (Yay, 2020).

Sosyal devlet mekanizması ekonomik adaletin soyut bir idealden somut bir yönetim pratiğine dönüşmesi noktasında kritik bir eşiktir. Nitekim Arts ve Gelissen (2001), sosyal devleti, toplumdaki dayanışma ve adalet taleplerinin kurumsallaşmış bir biçimi olarak tanımlar. Onlara göre her refah devleti rejimi, özünde eşitlik, ihtiyaç ve

hakkaniyet gibi dağıtıcı adalet ilkelerinin farklı birer kurumsal yorumudur. Dolayısıyla devletin sosyal alana müdahalesi, piyasa güçlerinin yarattığı sonuçları bu adalet ilkeleri doğrultusunda yeniden düzenleyen meşru bir araçtır.

Ne var ki, ekonomik adaletin tesisinde devletin üstlendiği bu aktif rol, kadınlar söz konusu olduğunda her zaman doğrusal bir iyileşme anlamına gelmemekte; aksine sosyal devlet müdahaleleri toplumsal cinsiyet bağlamında oldukça karmaşık ve paradoksal sonuçlar doğurabilmektedir (Mandel ve Semyonov, 2006).

1.3. Sosyal Devletin Uygulama Aracı Olarak Kamu Hizmeti: Kadınların Ekonomik Katılımını Belirleyen Kurumsal Bir Mekanizma

Asa Briggs(1961) sosyal devlet tanımının devamında, devletin ekonomik alandaki aktif varlığının temel amaçlarını sıralar: Bireylere diğer bütün varlıklarından bağımsız olarak asgari bir gelir güvencesi sağlamak, hastalık, yaşlılık ve işsizlik gibi sosyal riskleri en iyi şekilde yönetmek ve vatandaşların ayırım gözetilmeksizin en iyi sosyal hizmetlere ulaşmasını sağlamak. Yay'a (2020) göre sosyal devlet, gelir dağılımında adaleti sağlamak ve yoksullukla mücadele etmekten, fırsat eşitliği ve sosyal güvenliği temin etmeye; işsizlikle mücadele, ekonomik büyüme ve kalkınmayı desteklemekten, sosyal denge ve barışı tesis etmeye kadar geniş bir amaç yelpazesine sahip bir yapıdır. Sosyal devletin, temelde sosyal ve ekonomik refahı artırmak olarak özetleyebileceğimiz bu hedeflere ulaşmakta kullanacağı araç ise kamu hizmetidir. Duguit'e göre devlet artık yalnızca emreden egemen bir kuvvet değildir. Devlet elindeki kuvveti kamu hizmetlerini kurmak ve işletmek amacıyla kullanacak bireylerden oluşan bir yapıdır. Böylece egemenlik kavramı kamu hizmetine dönüşmüş ve devletin meşruiyeti kamu hizmetlerini layığıyla yerine getirip getiremediğiyle ölçülür hale gelmiştir (Duguit, 1954). Devletin hüküm sürmekten başkaca bir iş üstlenmediği ilköğden, devletin kamusal hizmetlerin derlenmesi olarak tanımlanacağı bir düzene geçiş yapılmıştır (Derbil, 1959).

Kamu hizmeti, literatürde tartışmalı bir kavram olarak nitelenir. Fransızca'da "Service Public", Almanca'da ise "Oeffentliche Anstalt" şeklinde adlandırılan kavram, bu

haliyle hem bir tür faaliyeti hem de bu faaliyeti gerçekleştiren teşkilatı ifade eder. Türkçe’de ise “kamu hizmeti” tabirinin teşkilat anlamına gelebilecek statik bir karşılığı bulunmamaktadır. Bu durum kavramın muğlak kalmasının sebebi olarak gösterilir (Derbil, 1952). Dolayısıyla Gülan (2011), kamu hizmeti kavramının organik ve fonksiyonel olarak iki esas üzerinden incelemek gerektiğini ifade etmektedir.

Sıddık Sami Onar(1966), kamu hizmetini “devlet veya diğer kamu tüzel kişileri tarafından veya bunların gözetim ve denetimi altında, genel ve ortak ihtiyaçları karşılamak ve kamu yararını sağlamak amacıyla gerçekleştirilen sürekli ve düzenli faaliyetler” şeklinde tanımlar. Gülan (2011), “kamu tüzel kişileri yahut onların denetimi altında bulunan özel kişiler tarafından gerçekleştirilen, toplum için önemli, ortak ve genel bir ihtiyacın tatminine yönelik faaliyetler” şeklindeki tanımında en az kamu hizmeti kavramı kadar muğlak bulduğu, kamu yararı kavramına yer vermez. Kamu hizmetlerinin devlet tarafından veya onun denetimi altında gerçekleşeceği hususunda şüphe bulunmamaktadır. Yine kamu hizmetinin hareket noktasının kamuya hizmet etmek olduğu da aşikardır. Dolayısıyla idarenin halkın kamusal bir ihtiyacının gereği gibi karşılanmadığını tespiti halinde yapılacak şey bir kamu hizmeti ihdas etmek olacaktır (Derbil, 1959). Kamu yararı literatürde bazı yazarlar tarafından kamu hizmetinin amaç unsuru (Gözler ve Kaplan, 2022), bazıları tarafından ise kamu hizmetinin doğal bir sonucu (Gülan, 2011) olarak nitelendirilir. İki halde de kamu yararının kamu hizmetlerinin planlanması, düzenlenmesi ve yürütülmesi süreçlerinde bir ölçüt olarak bulunması gerektiği ortadadır. Genel olarak toplumun genel refahını sağlamak ve menfaatlerini korumak şeklinde açıklanabilecek bir üst kavram olarak kamu yararının, ekonomik alana özgü uygulaması ise ekonomik kamu yararı olarak adlandırılır.

Ekonomik kamu yararı, serbest piyasa işleyişinin toplumun genel refahını sağlamada yetersiz kaldığı durumlarda, devreye giren kamu otoritelerinin müdahale ve düzenlemelerini dayandığı bir ilkedir. Bu kavram, ekonomik kaynakların etkin ve sürdürülebilir bir şekilde kullanılarak toplumsal refahın artırılmasını hedefler. Haliyle ekonomik kamu yararı, kamu hizmetlerinin adil ve erişilebilir

bir şekilde sunulmasını sağlamak, ekonomik eşitsizlikleri azaltmak ve piyasa düzenlemeleri yoluyla toplumsal fayda yaratmak için hukuk ve ekonomi arasındaki ilişkinin neticesidir. Ekonomik kamu hizmetleri, özellikle piyasa mekanizmalarının yeterli olmadığı veya özel sektörün girişim yapmaktan kaçındığı durumlarda, devletin toplumsal refahı artırmak amacıyla devreye soktuğu bir araçtır (Uyanık, 2013).

Ancak, ekonomik kamu yararı ve sosyal devlet ilkesinin güncel yorumu, kamu hizmetlerinin yalnızca piyasa başarısızlıklarını gideren teknik bir araç olarak görülmesini aşmalıdır. Bu noktada kamu hizmeti kavramı, feminist iktisat perspektifiyle yeniden ele alındığında, Diane Elson’ın geliştirdiği strateji çerçevesinde devletin kurucu bir sorumluluğu olarak karşımıza çıkmaktadır. Elson’a (2000) göre toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması; bakım emeğinin tanınması (recognize), yükünün azaltılması (reduce) ve en önemlisi hane içinden alınarak devlet, piyasa ve aile arasında adil bir şekilde yeniden dağıtılması ile mümkündür. Bu bağlamda kamu hizmeti, bakım sorumluluğunun özel alandan çıkarılarak kamusal bir hakka dönüştürüldüğü temel mekanizmadır. Ancak Türkiye’deki mevcut refah rejimi, Esping-Andersen’in (1990) tipolojisiyle aileselci bir karakter taşımakta; devlet, bakım hizmetini doğrudan bir kamu hizmeti olarak sunmak yerine, bu sorumluluğu kadınlar üzerinden hane içine hapsedmektedir (Buğra ve Keyder, 2003). Nitekim OECD Sosyal Harcamalar Veritabanı’na göre(2024), aile ve çocuklara yönelik kamusal harcamalar OECD ortalamasında GSYH’nin yaklaşık %2’sini aşarken, Türkiye’de bu oran %0,5’in altında kalmaktadır. Bu durum, bakım hizmetlerinin kamusal bir hak olarak kurumsallaştırılmadığını, aksine aile içinde çözülmesi beklenen bir sorumluluk alanı olarak düzenlendiğini göstermektedir. Nancy Fraser’ın (2016) vurguladığı üzere, bakımın bu şekilde kamusal sorumluluk alanından çıkarılarak özelleştirilmesi ve görünmez kılınması, aslında sistemin kendi kendini sürdürme kapasitesini de aşındırmaktadır. Dolayısıyla ekonomik kamu yararı, bakım hizmetlerinin ailenin iç meselesi olmaktan çıkarılıp, sürekliliği ve erişilebilirliği devlet tarafından güvence altına alınan asli bir kamu hizmeti olarak yeniden tanımlanmasını zorunlu kılmaktadır. Bu noktada bakım hizmetlerinin

kurumsallaşması ve kadının bireysel çabasına bırakılan iş ve aile yaşamındaki dengenin kurulmasında, toplumsal cinsiyet temelli kamu hizmet ve politikalarının desteği hayati önem arz etmektedir (Atasü-Topçuoğlu,2016). Ekonomik kamu yararı amacı, bu perspektiften hareket ederek gerçekleştirilecek kamu hizmetleri aracılığıyla refahın toplumun her bireyine adil bir şekilde dağıtılması sağlanacak ve ekonomik kamu yararına ulaşma noktasında önemli bir aşama kaydedilmiş olacaktır.

2. TÜRKİYE'DE YATIRIM TEŞVİKLERİ VE KADIN GİRİŞİMCİLİĞİ ÖNÜNDEKİ YAPISAL ENGELLER

Ekonomide devletin rolünün artmasıyla beraber, ekonomik hayatı düzenlemek ve geliştirmek maksadıyla, bir takım müdahale politikalarının geliştirilmesi gerekliliği doğmuştur. Bu müdahaleler; yasaklamalar, kanun kısıtları yahut dolaylı ve doğrudan teşvikler şeklinde gerçekleştirilebilir (Dağ ve Çelik, 2018). Teşvik, devletin, ülkedeki ekonomik ve sosyal sorunları gidermek amacıyla, bazı ekonomik faaliyetleri, artırmak ve iyileştirmek için verdiği, maddi ya da maddi olmayan destek, yardım ve özendirmeler şeklinde tanımlanır (Bolkan, 2010). Ekonomik büyüme hedeflerine ulaşmak ve yatırımcıyı sermaye yatırımlarını artırmaya yönlendirmek bakımından önemli bir araç olan yatırım teşvikleri, devlet tarafından yetkilendirilmiş kamu kuruluşlarınca, özel sektöre ve kamu iktisadi teşebbüslerine verilir (Dargınoğlu, 2024). Devletler ekonomik amaçların yanı sıra bazen sosyal düzeni sağlamak amacıyla da teşviklerden yararlanabilir. Dolayısıyla yatırım teşvikleri, büyüme ve kalkınma, sosyal huzur ve ekonomik refaha erişimde önemli araçlardır (Yüce, 2019).

Ancak tarihsel süreç incelendiğinde, bu desteklerin "sanayileşme", "ihracatı artırma" ve "bölgesel kalkınmayı sağlama" gibi makro hedeflere odaklandığı; girişimcinin demografik özelliklerini ve toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklı yapısal engelleri büyük ölçüde göz ardı ettiği görülmektedir. Bu eğilim, Türkiye'de yatırım teşvik politikalarının tarihsel gelişiminin ele alındığı bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak ortaya konulmaktadır. Bu nedenle teşvik politikaları, görünürde herkese açık birer araç olsalar da, kadın girişimcilerin karşı karşıya olduğu mülkiyet,

teminat ve bakım yükü kaynaklı eşitsizlikleri dikkate almayan, "cinsiyet körü" mekanizmalar olarak işlemektedir.

2.1. Yatırım Teşvik Politikalarının Gelişimi ve Mevcut Sistem

Türkiye'de yatırım teşvikleri, yatırımların artırılması, yeni iş alanları yaratılarak işsizlik oranının düşürülmesi ve geri kalmış bölgelerin kalkındırılması gibi çeşitli amaçlarla, Osmanlı döneminden beri uygulanan bir yöntemdir (Eser, 2011). Bu süreç, temelde sanayileşmeyi önceleyen bir hat izlemiştir. Osmanlı Devleti'nde yerli sanayinin gelişimini sağlamak ve endüstri altyapısı güçlendirmek amacıyla yapılan ilk yasal düzenleme 1913 tarihli Teşvik-i Sanayi Kanun-ı Muvakkatidir (Yılmaz, 2020). 1923 yılında gerçekleştirilen Birinci İzmir İktisat Kongresi'nde özel sektör ağırlıklı bir kalkınma modeli benimsenmiş ve 1927 yılında da özel sektöre sağlanacak teşvikleri içine alan kapsamlı bir Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarılmıştır (Dargınoğlu, 2024).

1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) kurulmasıyla Türkiye, planlı kalkınma dönemine geçiş yapmıştır. Bu süreçte özendirme ve yönlendirme önlemleri etkili bir şekilde uygulanmaya başlanmış, günün koşullarına uygun stratejiler ve politikalar ile teşvik sistemi geliştirilmiştir (Eser, 2011). 1963 yılından itibaren her beş yılda bir kalkınma planı ile serbest piyasanın güçlendirilmesi hedeflenmiştir (Öz ve Buyrukoğlu, 2015). 1980 sonrası dönemde ise strateji değişmiş, Türkiye 24 Ocak 1980 İktisadi Kararları sonrasında ithal ikameci politikalar yerine, ihracatı odağa alan dışa açık bir ekonomik modele yönelmiştir (Seyidoğlu, 2003). İhracata dayalı sanayileşme stratejisiyle beraber teşvikler sadece toplam yatırımları artırmak amacıyla değil, aynı zamanda bu yatırımların belirli sektörlerle yönlendirilmesi amacıyla da kullanılmaya başlamıştır (Öz ve Buyrukoğlu, 2015).

Günümüzde uygulanan sistemin temelleri ise yakın tarihte atılmıştır. 2009 yılı Türkiye'nin teşvik sisteminde köklü değişiklikler gerçekleştirdiği bir yıldır. 18.02.2009 tarihli 5838 sayılı kanun ile ihdas edilen yeni teşvik sisteminde sektörel, bölgesel ve büyük ölçekli projelerin desteklenmesi amaçlanmıştır (Karakurt, 2010). Uygulandığı süre boyunca beklenen başarıyı gösteremeyen KÖY uygulamasından

vazgeçilerek, iller bölgelere ayrılmış ve gelişmişlik düzeyi düşük olan bölgelere daha fazla teşvik verilen yeni bir sistem kurulması amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra her bir bölge için teşvik kapsamına giren sektörlerin ve bu sektörlerle verilecek teşviklerin belirlendiği sektörel kriterler ihdas edilmiştir (Karabıyık, 2021).

2012 yılında 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar ile teşvik sisteminde köklü bir düzenleme yapılarak bugün de uygulanan teşvik sistemimiz yürürlüğe girmiştir. 2009 yılındaki düzenlemenin daha kapsamlı bir devamı olarak nitelendirilebilecek yeni uygulamada, yatırımların desteklenmesi amacıyla düzenleme altına alınan teşvik araçları; genel teşvikler, bölgesel teşvikler, öncelikli yatırım alanlarına verilen teşvikler, stratejik ve büyük ölçekli yatırımlara verilen teşvikler olarak sıralanmaktadır (Yüce, 2019).

Bu tarihsel çerçeve, Türkiye’de yatırım teşvik politikalarının ağırlıklı olarak makroekonomik büyüme, bölgesel kalkınma ve sanayileşme hedefleri etrafında şekillendiğini göstermektedir. Ancak bu süreçte yatırımcının toplumsal cinsiyeti, bakım yükümlülükleri, mülkiyet yapısı ya da teminat kapasitesi gibi faktörler hiçbir dönemde politika tasarımının merkezinde yer almamıştır. Bu durum, teşvik sisteminin biçimsel olarak ‘cinsiyetsiz’ bir girişimci varsayımı üzerine kurulduğunu; ancak fiili koşullardaki toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikler dikkate alınmadığı ölçüde, bu cinsiyetsizliğin eşit sonuçlar üretmediğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla yatırım teşvikleri, tarihsel olarak kadın girişimcilerin karşı karşıya olduğu yapısal engelleri görünmez kılan mekanizmalar olarak işlemiştir.

2.2. Teşvik Sisteminin "Cinsiyet Körlüğü" ve Kadın Girişimciliğini Sınırlayan Yapısal Engeller

Türkiye’nin kalkınma serüveninde teşvik sistemleri sürekli güncellense de hedeflenen adalet seviyesine ulaşamadığı görülmektedir. Her ne kadar On Birinci Kalkınma Planı’nın vizyonu “daha fazla değer üreten, daha adil paylaştan, daha güçlü ve müreffeh Türkiye” olarak ifade edilmiş ve On İkinci Kalkınma Planı da “...geliri adil paylaştan, istikrarlı, güçlü, müreffeh Türkiye” idealini tekrarlamış olsa da (Strateji ve

Bütçe Başkanlığı [SBB], 2019; SBB, 2023) sonuçlar hedeflerden uzaktır.

Bektaş’ın (2024) analizine göre ise, Türkiye’de genel istihdam içindeki her 5 kişiden 1’i girişimci (işveren veya kendi hesabına çalışan) statüsündeyken; kadın istihdamında bu oran her 10 kadından sadece 1’i seviyesine düşmektedir. Dahası, 2021-2023 yılları arasında kadın girişimci oranı %15,6 ile %17,9 bandında sıkışıp kalmış, anlamlı bir artış gösterememiştir. Bu veriler, teşvik sisteminin "nötr" yapısının, fiili durumda kadınların girişimcilik potansiyelini harekete geçirmekte yetersiz kaldığını ve mevcut eşitsizliği yeniden ürettiğini sayısal olarak doğrulamaktadır. Teşvik sistemindeki bu "cinsiyet körlüğü", kadınların ekonomiye katılım istatistiklerinde de kendini göstermektedir. Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranı uzun yıllardır %30’lar seviyesinde seyretmekle beraber (Ayta ve Şen, 2019), 2023 yılı itibarıyla ancak %35,8 seviyesine ulaşabilmiştir (KAGİDER, 2024). Bu veriler, yatırım teşvik sisteminin nötr tasarımına rağmen, fiili sonuçlar bakımından kadınların girişimcilik oranlarında anlamlı bir artış yaratamadığını göstermektedir. Kadın girişimci oranının uzun yıllar boyunca dar bir bantta sıkışıp kalması ve kadınların işgücüne katılım oranının kalıcı biçimde düşük seyretmesi, teşvik politikalarının mevcut eşitsizlikleri dönüştürmekte yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır.

Bunun yanı sıra kamu yatırım tercihleri ve teşvik politikaları sadece cinsiyet körü değil, aynı zamanda sektörel olarak da erkek egemen alanları (ağır sanayi, enerji, inşaat vb.) önceleyen bir yapıdadır. Araştırmalar, Türkiye’de kamu kaynaklarının fiziksel altyapı ve inşaat gibi sektörlerle yönlendirilmesinin, yaratılan istihdamın sadece %6’sının kadınlara gitmesiyle sonuçlandığını; oysa sosyal bakım hizmetlerine yapılacak eşdeğer bir yatırımda bu oranın %73’e çıkabileceğini göstermektedir (İlkkaracan vd., 2021). Kadınların yoğunlaştığı hizmet ve bakım sektörlerinin ihmal edilerek kaynakların erkek yoğun sektörlerle aktarılması, işgücü piyasasındaki yatay segregasyonu derinleştirmekte ve kadınları istihdam dışına itmektedir.

Elbette devlet, bu soruna yönelik bazı mekanizmalar geliştirmiştir. Türkiye’de kadın girişimciliğine yönelik farkındalık 1990’lı yıllarda başlamıştır (Yetim, 2002). 1990

yılında Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün kurulmasıyla başlayan süreçte, KAGİDER, KEDV gibi sivil toplum kuruluşları ve KOSGEB gibi kamu kurumları önemli roller üstlenmiştir. Özellikle KOSGEB, Girişimci Destek Programı kapsamında kadınlara ve dezavantajlı gruplara pozitif ayrımcılık yaparak ek ödemeler öngörmektedir (KOSGEB, 2024). Benzer şekilde Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı da kadın girişimcilere yönelik düşük faizli kredi destekleri sunmaktadır (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2024).

Ancak Ecevit'in (2007) de vurguladığı gibi, Türkiye'de kadın girişimcileri destekleyen politikalar "bütünsel olmaktan uzak tekil projelerden" ibaret kalmaktadır. Mevcut destekler, sorunun kökenine inen yapısal bir çözüm sunmak yerine, palyatif çözümler üretmektedir. Bu yapısal sorunların başında ise bakım emeği yükü ve finansal erişim zorluğu gelmektedir.

Kadınların üzerindeki bakım yükü ve hane içi sorumluluklar, girişimcilik faaliyetlerinde erkeklere kıyasla çok daha yüksek bir "fırsat maliyeti" yaratmaktadır. Mevcut teşvikler, kadınlara sermaye sağlasa bile, bu zaman ve bakım emeği kısıtını (örneğin çocuk bakımı sorumluluğunu) giderecek, işverenlerin veya girişimcilerin kreş hizmeti sunmasını teşvik edecek vergi indirimleri gibi "ara çıktılar" hedeflemekte yetersiz kalmaktadır (Kronfol vd., 2019). Ayrıca sermaye yetersizliği girişimcilikte genel bir sorun olsa da, kadınlar için bu durum "varlık yoksunluğu" ile birleşerek aşılabilir bir bariyere dönüşmektedir. Türkiye'de kadın girişimcilerin kurumlardan destek sağlama aşamasında en fazla krediye ulaşma konusunda zorluk yaşadığı tespit edilmiştir (Şahinoğlu, 2024). Yatırım teşvik sistemi ve bankacılık sektörü, kredi veya teşvik verirken maddi teminat (gayrimenkul ipotegi vb.) talep etmektedir. Ancak mülkiyetin erkek egemen yapısı nedeniyle, kadınlar ekonomik güvenilirliklerini kanıtlayacak finansal varlıklardan yoksundur. Bu durum, finansal sisteme katılım oranlarına da doğrudan yansımaktadır; nitekim 2024 yılı verilerine göre Türkiye'de erkeklerin %91,6'sı bir banka hesabına sahipken, kadınlarda bu oran %71,7'de kalmaktadır. Türkiye'deki 19,9 puanlık bu cinsiyet temelli uçurum, Avrupa ve Orta Asya bölgesindeki 4,6 puanlık ortalama farkın oldukça üzerindedir ve bireylerin kendi adlarına veya ortaklaşa bir hesap sahibi olmalarını kapsayan bu gösterge, kadınların finansal özerklik

ve mülkiyet haklarına erişimindeki yapısal engelleri somutlaştırmaktadır (World Bank, 2024). Bu durum, kadınları teşvik sisteminin dışında bırakmakta veya onları kayıt dışı finansman yöntemlerine itmektedir.

Türkiye'de kadın girişimciliğini sınırlayan yapısal bariyerlerden biri de ataerkil kültürün beslediği toplumsal normlara dayalı engellerdir. Toplumsal cinsiyet rollerine dayalı iş bölümü, kadının asli görevini hane içi bakım emeği ve ev işleri olarak tanımlarken, girişimcilik gibi risk ve kamusal görünürlük gerektiren faaliyetleri "erkek egemen" bir alan olarak kodlamaktadır (Soysal, 2010). Bu bağlamda kadınlar, iş yaşamına atılırken yalnızca piyasa koşullarıyla değil, aynı zamanda ailevi onay mekanizmaları ve sosyal çevre baskısıyla da mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Nitekim güncel araştırmalar, kadın girişimcilerin önemli bir bölümünün (%68) "aile onayı" engeliyle karşılaştığını ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini, finansal erişimden bile daha kritik bir engel (%34) olarak algıladığını ortaya koymaktadır (Acar & Çetiner, 2025).

Sonuç olarak, devletin sağladığı finansal teşvikler, kadın girişimcinin önündeki bu sosyal ve kültürel bariyerleri (aile onayı, meşruiyet sorunu) görmezden gelmeyen mekanizmalar içermediği sürece, hedeflenen ekonomik etkiyi yaratması mümkün olmayacaktır.

3. TARTIŞMA VE DEĞERLENDİRME: ENTEGRASYON NEDEN BİR ZORUNLULUKTUR?

Bu bölümde, çalışmanın birinci bölümünde ele alınan ekonomik adalet teorileri ile ikinci bölümünde ortaya konan mevcut teşvik sisteminin sınırlılıkları bir araya getirilerek, kamu hizmetleri ile entegre edilmemiş bir teşvik sisteminin kadın girişimciler özelinde neden yetersiz kaldığı tartışılacaktır.

Aristoteles'in "eşit olmayanlara eşit davranma"yı bir adaletsizlik biçimi olarak tanımlayan yaklaşımı, mevcut teşvik sisteminin temel açmazını gözler önüne sermektedir. Kadın girişimcilerin erkeklerle aynı sosyo-ekonomik başlangıç çizgisinde olmadığı bir düzlemde, salt biçimsel eşitliğe dayalı mekanizmalar işletmek, mevcut dezavantajları pekiştirmekten öteye gidememektedir.

Toplumsal cinsiyet dinamiklerine karşı kör olan bu yaklaşım, kadınlara özgü ihtiyaçları karşılamakta yetersiz kaldığından, hedeflenen ekonomik kalkınma etkisini yaratamamaktadır. Mevcut yatırım teşvik sistemi incelendiğinde, politikaların çoğunlukla Nancy Fraser (1997)'in adalet teorisindeki "yeniden dağıtım" boyutuna odaklanılarak tasarlandığı, ancak "tanınma" boyutunun sistematik olarak ihmal edildiği görülmektedir. Teşvik sistemi, finansal kaynakların (vergi indirimi, kredi faiz desteği vb.) aktarımı yoluyla bir "yeniden dağıtım" mekanizması işletmeye çalışsa da, kadınların üzerindeki bakım yükünü ve hane içi emeğin değersizleştirilmesini "tanımadığı" için, bu kaynaklar hedeflenen kitleye ulaşamamaktadır. Fraser'ın perspektifinden bakıldığında, bakım emeğinin kamusallaştırılmadığı bir senaryoda verilen her türlü finansal teşvik, kadının "zaman yoksulluğunu" derinleştirmekten ve onu çifte mesaiye (hem iş hem ev) mahkûm etmekten öteye gidemez. Dolayısıyla ekonomik adalet, teşviklerin sadece parasal büyüklüğüyle değil, kadının toplumsal konumunu güçlendirecek kamu hizmetleriyle (kreş, yaşlı bakımı vb.) desteklenmesiyle mümkün olabilir.

Bu gereklilik, Amartya Sen'in "yapabilirlik" yaklaşımıyla analiz edildiğinde daha somut bir zemine oturmaktadır. Sen'e (2004) göre adalet, bireylerin sadece kaynaklara sahip olmasıyla değil, bu kaynakları işlevsel hale getirebilme kapasiteleriyle ölçülür. Mevcut teşvik sistemi, kadın girişimcilere teorik olarak kaynak sunsa da, kadınlar "bakım yükü" ve "teminat eksikliği" gibi yapısal kısıtlar nedeniyle bu kaynakları ekonomik değere dönüştürme kapasitesinden yoksundur. Bir kadın girişimcinin yatırım teşvik belgesi alması, eğer çocuğunu güvenle bırakabileceği uygun maliyetli bir kreş hizmeti yoksa, onun girişimcilik faaliyetini sürdürebilmesi için yeterli değildir. Bu bağlamda, kamu hizmetleri ile entegre edilmemiş bir teşvik sistemi, Sen'in tabiriyle bir "yapabilirlik yoksunluğu" yaratmaktadır. Kamu hizmetlerinin teşvik sistemine entegrasyonu, tam da bu noktada, kadının elindeki finansal kaynağı fiili bir ekonomik faaliyete dönüştürmesini sağlayan katalizör işlevi görecektir. Son olarak, John Rawls (1999)'ın "farklılık ilkesi" bağlamında değerlendirildiğinde, devletin müdahalesinin meşruiyeti, en dezavantajlı grubun durumunu iyileştirme kapasitesine bağlıdır. Oysa Türkiye'deki mevcut uygulama, İlkaracan vd. (2021) tarafından ortaya konduğu üzere, kamu

kaynaklarını zaten sermaye birikimi yüksek olan erkek egemen sektörlere (inşaat, enerji) aktararak, avantajlı grubu daha da avantajlı hale getirmektedir. Ekonomik adaletin sağlanması için devletin "tarafsız" kalması değil, aksine sosyal devlet araçlarını ve piyasa düzenleyici araçları eşgüdümlü kullanarak, kadın girişimciler lehine pozitif bir ayrımcılık zemini yaratması zorunludur.

Özetle, yatırım teşvikleri ve kamu hizmetleri, birbirini ikame eden değil, tamamlayan politika araçlarıdır. Biri piyasa başarısızlıklarını giderirken, diğeri toplumsal engelleri telafi etmektedir. Bu iki mekanizmanın entegrasyonu, kadın girişimciliğini bir sosyal yardım konusu olmaktan çıkarıp, sürdürülebilir ve adil bir ekonomik kalkınma modelinin merkezine yerleştirecektir. Nitekim Koç (2024), beşerî sermayenin doğası gereği 'stoklanamaz' bir kaynak olduğunu, bu kaynağın sisteme dahil edilmediği her anın aslında telafisi mümkün olmayan bir kayıp anlamına geldiğini belirtmektedir. Yazara göre beşerî sermayenin etkin kullanılamaması, ulusal ekonomilerin en temel büyüme motorları olan inovasyon ve Ar-Ge faaliyetlerinden mahrum kalması sonucunu doğurmaktadır. Bu bağlamda, kadın girişimcilerin yapısal engellerle ekosistemin dışında kalması sadece bir adaletsizlik değil, aynı zamanda ülkenin toplam üretim kapasitesinden her an feragat edilmesi anlamına gelen makroekonomik bir refah kaybıdır. Dolayısıyla bu amaca yönelik olarak dizayn edilmiş bir politikalar bütünü, ekonomik adaleti güçlendirmenin yanı sıra atıl kalan bu beşerî sermayeyi ekonomiye kazandırarak kapsayıcı ekonomik büyümeyi de olumlu etkileyecektir.

SONUÇ

Bu çalışma, Türkiye'de kadın girişimciliği bağlamında ekonomik adaletin sağlanabilmesi için yatırım teşvikleri ile kamu hizmetleri arasında yapısal bir entegrasyonun zorunlu olduğunu ortaya koymaktadır. Mevcut teşvik sisteminin tasarımı ve uygulanma biçimi, görünürde "nötr" bir yapı arz etmesine rağmen, toplumsal cinsiyete dayalı yapısal eşitsizlikleri dikkate almaması nedeniyle ekonomik adalet açısından önemli sınırlılıklar yaratmaktadır. Aristoteles'ten Rawls'a, Sen'den Fraser'a uzanan ekonomik adalet teorileri ışığında yapılan değerlendirme; devletin yalnızca "kaynak dağıtan" bir mekanizma olarak kalmasının, eşitsizlikleri

gidermek bir yana, mevcut hiyerarşileri yeniden ürettiğini kanıtlamaktadır.

Mevcut yatırım teşvik sisteminin, Nancy Fraser'ın adalet teorisindeki "yeniden dağıtım" boyutuna odaklanılarak tasarlandığı, ancak "tanınma" boyutunun sistematik olarak ihmal edildiği görülmektedir. Fraser'ın perspektifinden bakıldığında, bakım emeğinin kamusallaştırılmadığı bir senaryoda verilen her türlü finansal teşvik, kadının zaman yoksulluğunu derinleştirmekten öteye gidememektedir. Amartya Sen'in "yapabilirlik" yaklaşımıyla analiz edildiğinde ise, kamu hizmetleri ile entegrasyonu sağlanmamış bir teşvik sisteminin, kadın girişimcilerde bir "yapabilirlik yoksunluğu" yarattığı anlaşılmaktadır. Kamu hizmetlerinin teşvik sistemine entegrasyonu, tam da bu noktada, kadının elindeki finansal kaynağı fiili bir ekonomik faaliyete dönüştürmesini sağlayan katalizör işlevi görecektir.

Çalışmanın bulguları, literatürdeki eleştirel yaklaşımlarla örtüşmekte; mevcut desteklerin sorunun kökenine inen yapısal bir çözüm sunmak yerine palyatif çözümler ürettiğini ve bütünsel olmaktan uzak kaldığını desteklemektedir. Benzer şekilde, John Rawls'ın "farklılık ilkesi" bağlamında değerlendirildiğinde, Türkiye'deki mevcut mali tercihlerin kamu kaynaklarını ağırlıklı olarak erkek egemen sektörlerle aktararak avantajlı grubu daha da avantajlı hale getirdiği

tespit edilmiştir. Güncel istihdam ve girişimcilik verileriyle paralellik gösteren bu durum, teşvik sisteminin yapısının fiili durumda eşitsizliği yeniden ürettiğini doğrulamaktadır. Ayrıca literatürde vurgulanan toplumsal normlar ve ailevi onay mekanizmaları, bu çalışmada da piyasa koşullarıyla birlikte kadın girişimciliğini sınırlayan temel bariyerler olarak öne çıkmıştır.

Çalışmanın temel katkısı, toplumsal cinsiyet perspektifiyle güçlendirilmiş bir analiz sunarak, mevcut teşvik ve kamu hizmeti politikalarını ekonomik adalet ve kadın girişimciliği bağlamında yeniden düşünmeye imkân veren kavramsal bir çerçeve ortaya koymasındır. Yatırım teşvikleri ve kamu hizmetleri, birbirini ikame eden değil, tamamlayan politika araçlarıdır. Bu çerçevede, yatırım teşvik sistemi salt finansal bir araç olmaktan çıkarılmalı; kadın girişimcilere verilecek teşvikler, kamusal bakım hizmetlerine erişim hakkıyla paketlenmelidir. Kamu yatırımları ve teşvikler, kadın istihdam çarpanı yüksek olan sosyal bakım ve hizmet sektörlerine yönlendirilmelidir. Ayrıca kadın girişimciler için mülkiyet dışı teminat modelleri "pozitif ayrımcılık" ilkesiyle yaygınlaştırılmalıdır. Sonuç olarak, bu amaca yönelik olarak dizayn edilmiş bir politikalar bütünü, ekonomik adaleti güçlendirmenin yanı sıra kapsayıcı ekonomik büyümeyi de olumlu etkileyecektir.

Etik Beyan: Bu çalışma insan katılımcıları, hayvanları veya herhangi bir kişisel veriyi içermemektedir. Bu nedenle etik kurul onayı gerekmemiştir.

Ethics Statement: *This study does not involve human participants, animals, or any personal data. Therefore, ethical approval was not required.*

Çıkar Çatışması Beyanı: Yazar, bu makale ile ilgili herhangi bir akademik, finansal, ticari veya kişisel çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder. Makalenin hazırlanma sürecinde hiçbir kurum veya kişi tarafından sonuçları etkileyecek nitelikte destek alınmamıştır.

Conflict of Interest Statement: *The author declares that there is no academic, financial, commercial, or personal conflict of interest related to this article. No support that could influence the results was received from any institution or individual during the preparation of this article.*

Finansman: Bu çalışma herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından maddi olarak desteklenmemiştir.

Funding: *This work was not financially supported by any institution or organization.*

KAYNAKÇA

- Acar, C. S., & Çetiner, M. (2025). Kadın girişimciliği: Dünyada ve Türkiye'de mevcut durum, engeller ve fırsatlar. *International Journal of Contemporary Social Sciences*, 3(1), 23-43. <https://doi.org/10.5281/zenodo.16751618>
- Aristoteles. (2014). *Nikomakhos'a Etik* (F. Akderin, Çev.). Say Yayınları.
- Arts, W., & Gelissen, J. (2001). Welfare states, solidarity and justice principles: Does the type really matter? *Acta Sociologica*, 44(4), 283–299.
- Atasü-Topçuoğlu, R. (2016). Feminizmin refah devleti ve sosyal politika alanına eleştiri ve katkıları. *Amme İdaresi Dergisi*, 49(4), 53-78.
- ra, F. ve Şen, M. (2019). Türkiye’de kadın istihdamının genel görünümü: İstihdamın artırılması kapsamında seçilmiş ülke örnekleri. *Uluslararası Yenilik ve Ekonomi Dergisi*, 3, 416-433.
- Bektaş, H. (2024). *İstatistiklerle Kadın Girişimciliği*. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İstatistik Araştırma Merkezi, İstatistik Araştırma Notları 2024-1, İstanbul.
- Bolkan, A. (2010). *Yatırım teşvikleri ve Diyarbakır* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Briggs, A. (1961). The Welfare State in Historical Perspective. *European Journal of Sociology*, 2(2), 221-258. <https://doi.org/10.1017/S0003975600000412>
- Buğra, A., & Keyder, Ç. (2003). *Yeni yoksulluk ve Türkiye'nin değişen refah rejimi*. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP).
- Bulut, N. (2001). Sosyal Devletin Düşünsel Temelleri ve Çağdaş Sosyal Devlet Anlayışı. *Prof. Dr. Turhan Tufan Yüce'ye Armağan* içinde (s. 325). Dokuz Eylül Yayınları.
- Bulut, N. (2003). Küreselleşme sosyal devletin sonu mu? *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 52, Nisan.
- Dağ, M. ve Çelik, M. (2018). Yatırım teşvikleri nedir? Kavram ve kapsamı üzerine bir değerlendirme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 866-886.
- Dargınoğlu, S. (2024). *Doğrudan yabancı yatırımı etkileyen faktörlerden yatırım teşviklerinin Türkiye açısından değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Derbil, S. (1952). Kamu hizmeti nedir? *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9(1-2), 29-36. https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000000213

- Derbil, S. (1959). *İdare hukuku* (5. bs). Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Duguit, L. (1954). *Kamu hukuku dersleri*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Ecevit, Y. (2007). *Türkiye'de kadın girişimciliğine eleştirel bir yaklaşım*. Uluslararası Çalışma Ofisi.
- Elson, D. (2000). *Progress of the world's women 2000: UNIFEM biennial report*. United Nations Development Fund for Women. <https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Media/Publications/UNIFEM/152preface.pdf>
- Eser, E. (2011). *Türkiye'de uygulanan yatırım teşvik sistemleri ve mevcut sistemin yapısına yönelik öneriler* [Uzmanlık tezi]. İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Princeton University Press.
- Fraser, N. (1997). *Justice Interruptus: Critical Reflections on the "Postsocialist" Condition*. Routledge.
- Fraser, N. (2016). Contradictions of capital and care. *New Left Review*, (100), 99-117.
- Gören, Z. (2000). Sosyal Devlet. *Prof. Dr. Seyfullah Edis'e Armağan* içinde (s. 3). DEÜ Rektörlük Matbaası.
- Gözler, K. ve Kaplan, G. (2022). *Kısa idare hukuku*. Ekin Yayınevi.
- Gülan, A. (2011). Kamu hizmeti kavramı. *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, 9(1-3), 147-159.
- Gümüş, A. T. (2010). Sosyal Devlet Anlayışının Gelişimi ve Dönüşümü. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 18(2), 122-123.
- Huber, E. R. (1965). *Rechtsstaat und Sozialstaat in der modernen Industriegesellschaft*.
- İlkaracan, İ., Kim, K., Masterson, T., Memiş, E., & Zacharias, A. (2021). The impact of investing in social care on employment generation, time-, income-poverty by gender: A macro-micro policy simulation for Turkey. *World Development*, 144, 105476. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2021.105476>
- KAGİDER. (2024). *Hakkında*. <https://kadingirisimci.gov.tr/hakkinda/>
- Karabıyık, G. (2021). *Türkiye'de yatırım teşvikleri ve savunma sanayii uygulamaları* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karakurt, A. (2010). Küresel kriz ortamında yatırım teşvikleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(2), 157-186.

- Koç, İ. (2024). Fiscal incentives as a tool of fiscal policy: Objectives, practices, and effects. A. Akıncı (Ed.), *Theory and applied fiscal policy: Empirical and theoretical studies* içinde (ss. 219-235). Peter Lang. <https://doi.org/10.3726/b22509>
- KOSGEB. (2024). *Girişimci destek programı*. <https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekdetay/1231/girisimci-destek-programi>
- Kronfol, H., Nichols, A., & Tran, T. T. (2019). *Women at work: How can investment incentives be used to enhance economic opportunities for women?* (Policy Research Working Paper No. 8935). The World Bank.
- Mandel, H., & Semyonov, M. (2006). A Welfare State Paradox: State Interventions and Women's Employment Opportunities in 22 Countries. *American Journal of Sociology*, 111(6), 1910–1949. <https://doi.org/10.1086/499912>
- OECD. (2024). *Public spending on family benefits (indicator)*. doi: 10.1787/f9ccfc5d-en (Erişim tarihi: 19 Aralık 2025)
- Onar, S. S. (1966). *İdare hukukunun umumi esasları* (Cilt 1, 3. bs.). Hak Kitabevi.
- Ökçesiz, H. (1994). *Sivil İtaatsizlik*. AFA Yayıncılık, s. 85.
- Öz, E. ve Buyrukoğlu, S. (2015). Osmanlı döneminden günümüze Türkiye’de uygulanan yatırım teşvik politikaları ve etkinliği. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, 2(6), 29-52.
- Rawls, J. (1999). *A Theory of Justice* (Rev. ed.). The Belknap Press of Harvard University Press.
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2024). *Düşük faizli yatırım ve işletme kredisi*. <https://www.yatirimadestek.gov.tr/pdf/assets/upload/dosyalar/ozet-dusuk-faizli-tarimsal-krediler-destegi.pdf>
- SBB (Strateji ve Bütçe Başkanlığı). (2019). *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)*. Ankara: T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı.
- SBB (Strateji ve Bütçe Başkanlığı). (2023). *On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028)*. Ankara: T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı.
- Sen, A. (2004). *Özgürlükle Kalkınma* (Y. Alogan, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Seyidoğlu, H. (2003). *Uluslararası iktisat: Teori, politika ve uygulama*. Güzem Can Yayınları.
- Soysal, A. (2010). Türkiye’de kadın girişimciler: Engeller ve fırsatlar bağlamında bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(1), 83-114.

- Şahinoğlu, E. (2024). *Kadın girişimcilerin karşılaştıkları sorunların tespiti ve bu sorunların kadın girişimciler üzerindeki etkilerinin incelenmesine yönelik bir uygulama: İstanbul ili örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Tanör, B., & Yüzbaşıoğlu, N. (2001). *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku* (19. Bası). Beta Basım Yayım Dağıtım, s. 112-113.
- Uyanık, H. (2013). *Ekonomik kamu yararı kavramının Türk idare hukukundaki anlam ve işlevi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- World Bank. (2024). *Gender Data Portal: Türkiye - Account ownership at a financial institution or with a mobile-money-service provider (% of population ages 15+)*. <https://genderdata.worldbank.org/en/economies/turkiye>
- Yay, S. (2020). *Çağdaş iktisadi düşünceler perspektifinden sosyal refah devleti*. Astana Yayınları.
- Yetim, N. (2002). Sosyal sermaye olarak kadın girişimciler: Mersin örneği. *Ege Academic Review*, 2(2), 79-92.
- Yıldam, Z. (2012). Hukuk Devleti Nedir? *İstanbul Barosu Dergisi*, 86(2), 155.
- Yılmaz, H. (2020). Türkiye’de yatırım teşvik sisteminin tarihçesi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 12(22), 430-444.
- Yüce, E. (2019). *Türkiye’de yatırım teşvikleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.